

SREBRNA GOSPODARKA W RAMACH ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH NA WARMII I MAZURACH

SILVER ECONOMY IN THE CONDITIONS OF DEMOGRAPHIC CHANGES ON WARMII AND MASURIA

Majka Łojko^{1(A,B,C,D,E,F)}, Anna Leszczyńska-Rejchert^{2(A,B,C,D,E,F)}

¹Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska
University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

Łojko, M., Leszczyńska-Rejchert, A. (2019). Srebrna gospodarka w ramach zmian demograficznych na Warmii i Mazurach/ silver economy in the conditions of demographic changes on Warmii and Masuria, *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 13(4), 96-111.
<https://doi.org/10.29316/rs/113153>

Wkład autorów/
Authors' contribution:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Dane – analiza i statystyki/
Data analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
F. Wyszukiwanie i analiza
literatury/
Literature analysis
G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Tabele/Tables: 2

Ryciny/Figures: 5

Literatura/References: 30

Otrzymano/Submitted:
sierpień/August 2019

Zaakceptowano/Accepted:
październik/October 2019

Streszczenie

Na przestrzeni ostatnich lat, wskutek przemian społeczno-demograficznych obserwowany jest coraz większy udział seniorów, jako aktywnych uczestników procesów rynkowych. Obserwowane zjawisko starzenia się społeczeństw jest procesem dynamicznym, nieuchronnym i nieodwracalnym, a stopień jego zaawansowania w dużej mierze zależy od fazy rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych krajów czy regionów. W obliczu zachodzących zmian demograficznych w Polsce, srebrna gospodarka nabiera szczególnego znaczenia. Dzisiaj, to nie tylko produkty i usługi, które dotyczą seniorów, ale ogół aktywności (m.in. społecznej, ekonomicznej, edukacyjnej) związanych ze starzeniem się społeczeństwa. Przedmiotem artykułu jest sektor srebrnej gospodarki na Warmii i Mazurach, a celem próba odpowiedzi na pytanie o jej rolę i miejsce w obliczu postępującego procesu starzenia się ludności. W artykule sformułowano tezę, zgodnie, z którą zmiany demograficzne zachodzące na Warmii i Mazurach stanowią poważne wyzwanie dla rozwoju srebrnej gospodarki (lub szerzej: polityki senioralnej) w regionie.

Słowa kluczowe: srebrna gospodarka, zmiany demograficzne, gerontologia, polityka senioralna, srebrny rynek

Summary

In recent years, due to socio-demographic changes, an increasing share of seniors as active participants in market processes has been observed. The observable phenomenon of the aging of societies is a dynamic, inevitable and irreversible process, and the degree of its advancement largely depends on the phase of socio-economic development of individual countries or regions. In the face of demographic changes in Poland, the silver economy is gaining special significance. Today, these are not only products and services that relate to seniors, but overall activities (social, economic and educational) related to the aging of the society. The subject of the article is the silver economy sector in Warmia and Mazury, and the purpose is an attempt to answer the question about its role and place in the face of the ongoing process of population aging. The article formulates the thesis according to which demographic changes taking place in Warmia and Mazury are a serious challenge for the development of the silver economy (or more broadly: senior policy) in region.

Key words: silver economy, demographic changes, gerontology, senior policy, silver market

Adres korespondencyjny: dr Majka Łojko, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Polityki Gospodarczej, ul. Michała Oczapowskiego 4, 11-041 Olsztyn, ORCID: 0000-0003-4801-8069, Anna Leszczyńska-Rejchert ORCID: 0000-0001-5535-2730

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Majka Łojko, Anna Leszczyńska-Rejchert

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wstęp

Srebrna gospodarka (*silver economy*) określana też, jako gospodarka senioralna (*senior economy*), to niewątpliwie nowa gałąź gospodarki narodowej. Obejmuje ona wszelką działalność gospodarczą, której celem jest zaspokajanie potrzeb wyłaniających się z procesu starzenia się ludności. Termin ten jest czasem zamiennie stosowany z pojęciem „srebrny rynek” (*silver market*)¹, który pojawił się na początku lat 70. XX w. w Japonii wraz ze stopniowym wzrostem dostępnych udogodnień dla osób starszych (Coulmas, 2008, s. 5-6). Zgodnie z definicją Oxford Economics, srebrna gospodarka stanowi sumę całej działalności gospodarczej, która służy realizacji potrzeb osób powyżej 50 r.ż. (*The Silver Economy...* 2018, s. 6).

Polska – podobnie jak inne kraje europejskie, od kilku lat znajduje się w fazie starości demograficznej, co oznacza, iż w ogólnej liczbie członków danego społeczeństwa wzrasta udział ludności starszej (powyżej 65 lat) przy zmniejszającym się udziale ludności młodszej (Miszcza, 2015, s. 5). Procesy demograficzne nie omijają też regionu Warmii i Mazur. Województwo przez wiele lat należało do regionów „młodych”. Jeszcze w 1990 r. ludność województwa (obok podkarpackiego), zaliczana była do najmłodszych mieszkańców Polski, a mediana wieku² wynosiła ok. 30 lat. Dynamiczny przebieg procesów urodzeń, zgonów oraz migracji doprowadził do zróżnicowanych zmian w liczbie mieszkańców regionu. Od 2011 r. populacja na Warmii i Mazurach systematycznie zmniejsza się³ przy niepokojąco szybkim wzroście odsetka osób starszych (Morze, 2017, s. 18). W tym kontekście istotne jest skoncentrowanie uwagi na zapewnieniu warunków do aktywizacji osób w wieku senioralnym, która pozwoliłaby na wykorzystanie ich potencjału do podnoszenia jakości własnego życia oraz lepszej integracji społeczno-kulturowej i zawodowej. Podejmowanie działań w tym obszarze powinno stanowić jeden z kluczowych priorytetów regionalnej srebrnej polityki senioralnej (Nowicka, 2012, s. 4).

Celem niniejszego tekstu jest próba przedstawienia stanu realizacji planowanych kierunków rozwoju srebrnej gospodarki na Warmii i Mazurach. Opracowanie przygotowano na podstawie wybranej literatury z zakresu podjętej tematyki, jak również wykorzystano analizę zapisów kluczowych dokumentów. Artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o rolę i miejsce srebrnej gospodarki w obliczu postępujących zmian demograficznych w województwie.

Introduction

Silver economy, also referred to as senior economy is without a doubt a new branch of national economy. It covers all economic activity with the goal of satisfying the needs resulting from the ageing of a population. Silver economy is sometimes interchangeable with the term “silver market”¹, which made its first appearance in the early 1970s in Japan during a period of gradual improvement of facilities available to seniors (Coulmas, 2008, p. 5-6). In accordance with the definition formulated by Oxford Economics, the silver economy is the sum of all economic activities that serve the needs of people aged 50 and over (*The Silver Economy...* 2018, p. 6).

Poland – like other European countries – for several years now has found itself in a phase of demographic old age, which is characterized by an increased participation of older people (above 65 years old) and the decreasing participation of younger people (Miszcza, 2015, p. 5). And of course, Warmia and Masuria do not go unaffected by such demographic changes. The voivodeship has long belonged to the list of “young” regions. Even back in 1990 the citizens of this region (as well as those of the Subcarpathian region) constituted the youngest population in Poland, with the median age² of 30. Dynamic movements in the number of births, deaths and migrations led to disparate changes in the number of denizens. In 2011, the size of the population in Warmia and Masuria has begun to systematically decrease³, with a worrisome rise in the percentage of older people who inhabit the area (Morze, 2017, p. 18). Keeping this in mind, it is important to focus on providing incentives for seniors, which should allow them to utilize their full potential in improving the quality of life and open the way for better integration on a socio-cultural and vocational level. Undertakings relevant to this area of activity ought to be viewed as one of the key priorities of regional silver politics concerning seniors (Nowicka, 2012, p. 4).

The purpose of this article is to present the implementation status and planned direction for the development of silver economy in Warmia and Masuria. This essay has been based on a selection of literature relevant to the subject and includes an analysis of the key records of documents. The article constitutes an attempt to answer the question of the role and place of silver economy in the face of ongoing demographic shifts taking place in the voivodeship.

¹ Pojęcie „srebrny rynek” obejmuje dobra i usługi skierowane przede wszystkim do zamożnych osób powyżej 50 r.ż., takie jak: dobra luksusowe, wysokiej jakości samochody, prywatna bankowość, usługi turystyczne, medyczne i okołomedyczne.

² Mediana tzw. wiek środkowy, to parametr wyznaczający granicę wieku, którą połowa ludności już przekroczyła, a druga połowa jeszcze nie osiągnęła.

³ W ciągu siedmiu ostatnich lat w regionie ubyło łącznie prawie 20 tys. osób.

¹ The term „silver market” encompasses all goods and services aimed towards wealthy persons aged 50 or over, such as: luxury goods, high quality cars, private banking, tourism, medical and semi-medical services.

² Median age is the age parameter that divides the population into two equal groups, where one half is younger and the other is older than the parameter.

³ Within seven last years the region witnessed a decline for the total of almost 20 thousand people

Idea srebrnej gospodarki w obliczu postępujących procesów demograficznych

Zjawisko starzenia się społeczeństw to proces demograficznym, o niespotykanej jak dotąd skali i natężeniu. Tendencja ta rozpoczęła się zarówno w Europie i innych wysoko rozwiniętych krajach świata już kilka dekad temu. Trend ten widoczny jest w przekształceniach struktury wiekowej ludności, co znajduje odzwierciedlenie w stale rosnącym udziale osób starszych, w połączeniu z malejącym udziałem osób w wieku produkcyjnym, w całkowitej liczbie ludności (Tracz-Dral, 2018).

W demografii istnieje wiele miar i klasyfikacji stopnia zaawansowania starzenia się populacji. Jest to między innymi struktura ludności w podziale na biologiczne grupy wieku; udział ludności w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem lub mediana wieku ludności (Tracz-Dral, 2018). Według prognozy Organizacji Narodów Zjednoczonych, do 2030 r. odsetek ludności Europy powyżej 65 roku życia wyniesie 23,8% (będzie to dwukrotnie więcej niż w roku 1990). Według danych Eurostat, do państw z najwyższym, ponad 20-procentowym współczynnikiem starości (wykres 1)⁴, należą: Włochy (22,3%), Grecja (21,5%), Niemcy (21,2%), Portugalia (21,1%), Finlandia (20,9%) i Bułgaria (20,7%).

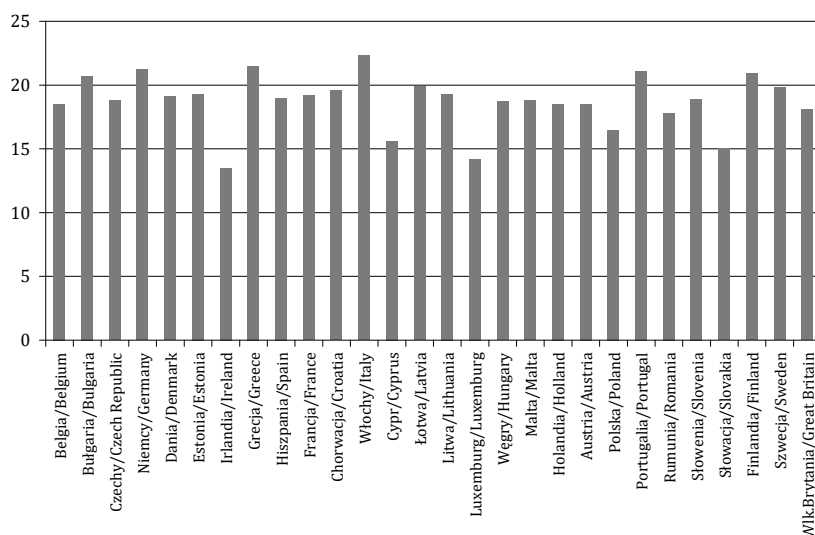
Polska nie należy do państw o najwyższym stopniu zaawansowania starości demograficznej, osoby w starszym wieku (65+) stanowią ponad 16,5% ogólnej populacji - podczas gdy średnia dla całej UE wynosi 19,4%. Należy jednak zaznaczyć, że sytuacja Polski jest „pozornie” korzystna na tle Europy, bowiem sytuacja zmieni się w ciągu najbliższych de-

The ideas of silver economy in the face of the ongoing demographic processes

The phenomenon of population ageing is an intense demographic process happening on a scale unseen ever before. In Europe and in many developed countries on other continents this tendency goes a few decades back. This trend is especially apparent in view of the shifts in the age structure of populations, which results in the growing participation of older people alongside the decreasing participation of working age people (Tracz-Dral, 2018).

In demography, there are many scales and classifications designated to determine the advance of ageing in a population. Among others, it is the population structure divided into biological age groups; the total participation of people aged 65 or above in a population, and the median age of a population (Tracz-Dral, 2018). According to the predictions of the UN the percentage of people aged 65 in Europe will reach 23,8% by 2030 (two times higher than in 1990). According to the data collected by Eurostat, the countries with the highest, reaching above 20 percent, old age ratio (chart 1)⁴ include: Italy (22,3%), Greece (21,5%), Germany (21,2%), Portugal (21,1%), Finland (20,9%) and Bulgaria (20,7%).

Poland is not a country with the highest old age ratio, and older people (65+) constitute 16,5% of the entire population - whereas the average for the EU as a whole stands at 19,4%. It is, however, important to note that the situation in Poland is favourable only in appearance, as it will inevitably change over

Rycina 1. Ludność 65+ w Unii Europejskiej w 2017 r. (w %)

Figure 1. People aged 65+ in the European Union in 2017 r. (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, *Population age structure by major age groups, 2017* (% of the total population).png(data dostępu: 28.07.2019).

Source: personal analysis based on: Eurostat, *Population age structure by major age groups, 2017* (% of the total population).png(date of access: 28.07.2019).

⁴ Tj. udziałem ludności w wieku 65 i więcej w ogólnej populacji.

⁴ i.e., the percentage of people aged 65 or above in the total population of the nation

kad. Już w 2050 r. Polska stanie się jednym z krajów europejskich z najwyższym współczynnikiem starości, który wzrośnie dwukrotnie i wyniesie ponad 30% (Walkowska, 2017).

Proces zmian demograficznych wywołuje rozległą i głęboką przemianę systemową praktycznie we wszystkich istotnych sferach życia społecznego, a konsekwencjami procesu starzenia się społeczeństw są m.in.: pogłębianie się luki pomiędzy wpływami i wydatkami na świadczenia emerytalne; nierównowaga budżetowa; destabilizacja budżetu państwa; zwężenie rynku pracy i rynku konsumentów; podwyższanie wieku emerytalnego i obniżanie świadczeń emerytalnych; zmiany w konfiguracji struktur rodzinnych; opieka długoterminowa nad starszym pokoleniem (Zalega, 2016, s. 50-51).

W obliczu postępujących procesów demograficznych i jego negatywnych następstw pojęcie srebrnej gospodarki nabiera coraz większego znaczenia, które jest dyskutowane wśród przedstawicieli wielu różnych dyscyplin naukowych jak i praktyków. Najczęściej analizowana jest ona na gruncie gerontologii społecznej, jako swoistego rodzaju instrumentu polityki publicznej i idei politycznej dotyczącej formowania potencjalnego systemu gospodarczego, wyłaniającego się z procesu starzenia się ludności i zorientowanego na potrzeby starzejącej się populacji. Nie stanowi wyodrębnionego i samodzielnego sektora gospodarki, a traktowana jest, jako część rynku, obejmująca wiele sektorów przemysłu i finansów (Klimczuk, 2013). P.G. Peterson ten trend demograficzny związany ze starzeniem się społeczeństw określa, jako „początek siwienia świata” (Peterson, 1999). Z kolei M. Rudnicka i A. Surdej pojęcie srebrnej gospodarki utożsamiają z systemem ekonomicznym, który jest ukierunkowany na wykorzystanie potencjału osób starszych i uwzględniający ich potrzeby (Rudnicka, Surdej, 2013).

Warto dodać, że *silver economy* została zainicjowana w 2005 r. w Niemczech, jako wspólna inicjatywa europejskich regionów. Twórcy tej koncepcji wychodzą z założenia, iż starzenia się społeczeństwa nie należy traktować w kategoriach zagrożenia, ale jako wyzwanie i szansę dla osiągnięcia wzrostu gospodarczego i poprawy konkurencyjności Europy. Jej nadrzędnym celem jest poprawa jakości życia osób starszych, stymulowanie działalności gospodarczej na rzecz wzrostu, tworzenia miejsc pracy i spójności oraz wsparcia i integracji poszczególnych regionów Unii Europejskiej. Takie podejście (zwłaszcza w kontekście długofalowym) przyczynia się do podnoszenia świadomości w społeczeństwie, wymiany doświadczeń i efektywniejszej komunikacji w tym obszarze (*Założenia Długofalowej Polityki...2013*, s. 44).

S. Golinowska podkreśla, że pojęcie to z jednej strony koncentruje się na potrzebach i popycie starszej populacji, a z drugiej – na jej cechach, które można (i należy) wykorzystać do większej aktywizacji i samodzielności. Przyjmuje przy tym,

the course of the coming decades. By 2050, Poland's old age ratio will double, rising to be one of the highest in Europe, at 30% (Walkowska, 2017).

The processes of demographic shifts cause vast and profound systemic change in practically every sphere of social life, and the consequences of the ageing of a population, among others, include: the deepening of the gap between incomes and outgoings designated for retirement funds; lack of budget balance; destabilization of the national budget; narrowing of the job market and consumer market, raising of the retiring age and lowering the retirement benefits; changes in the configuration of family structures; long-term care over the older generation (Zalega, 2016, p. 50-51).

In the face of the ongoing demographic processes and their consequences, the concept of silver economy takes on an even greater meaning, discussed by the representatives of many fields of science, as well as their practitioners. It is most often analysed through the scope of social gerontology, as a specific type of instrument for public policy, and political ideas concerning the formation of a potential economic system, emerging from the process of the ageing of populations, and focused around the needs of an ageing population. It does not constitute a separate sector of economy, being viewed as a part of the market, encompassing a variety of different sectors of industry and finance (Klimczuk, 2013). P.G. Peterson calls this trend "the greying of the developed world's population" (Peterson, 1999). Meanwhile, M. Rudnicka and A. Surdej identify silver economy with an economic system that is tailored specifically toward fully utilizing the potential of older people and meeting their needs (Rudnicka, Surdej, 2013).

It bears noting that *silver economy* was initiated in 2005 in Germany as a mutual initiative of European regions. The creators of this concept assert that the ageing of societies must not be viewed as a threat, but instead as a challenge and a chance to achieve economic growth and better the competitiveness of Europe. Its overriding goal is the improving of the quality of life for older people, stimulating economic activity in favour of growth, creating work places and bonds, and the integrating of certain EU regions. Such an approach (especially in the long-term) contributes to raising awareness in the society, exchanging experiences, and establishing more effective communication (*Założenia Długofalowej Polityki...2013*, p. 44).

S. Golinowska states that the silver economy focuses, on one hand, on the needs and demands of the older population, and on the other, its characteristics, which can (and should) be used in favour of providing incentives and making way for self-reliance. She also asserts that the raise in activity and social integration of older people, aside from satisfying their needs, serves to better the quality of the entire society. The process of ageing creates a possibility for further growth in which

że wzrost aktywności i społecznej integracji osób starszych jest warunkiem lepszego zaspokajania nie tylko ich potrzeb, także wyższej jakości całego społeczeństwa. Proces starzenia się stanowi możliwość dalszego rozwoju, w którym zmiana struktury potrzeb ludności oraz wzrost ich aktywności może stać się źródłem postępu i wzrostu gospodarczego (Golinowska, 2012a). Idea srebrnej gospodarki ma przede wszystkim charakter regionalny, bowiem tylko w niektórych miejscach istnieją zasoby możliwe do uruchomienia w celu ukierunkowania rozwoju na potrzeby osób starszych. W związku z tym, koncepcja ta powinna być rozważana w regionach młodszych demograficznie, w których istnieje demograficzny potencjał jej uruchomienia i obsługi (Golinowska, 2012b, s. 141).

Według Euromonitora, srebrna gospodarka jest trzecim co do wielkości sektorem gospodarki na świecie, który może być warty ok. 7 bilionów dolarów rocznie, a do 2020 roku wzrośnie do 15 bilionów rocznie. W tym czasie prywatna siła nabywcza osób starszych wyniesie 15 bilionów dolarów na całym świecie (Fedorowski, 2015, s. 8).

Zdaniem T. Zalega, *silver economy* ukierunkowuje różnych interesariuszy na wykorzystanie potencjału osób starszych na rynku pracy. W wyniku tej aktywizacji może mieć miejsce znalezienie „nowych ról” w społeczeństwie i na rynku pracy albo przywrócenie ról „starych” (Zalega, 2016, s. 56).

Przemiany demograficzne na Warmii i Mazurach

Przemiany demograficzne stanowią jeden z filarów rozwoju społeczno-gospodarczego. Potencjał oraz dynamicznie zachodzące w nim zmiany determinują szereg procesów, których wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą poszczególnych krajów jest kluczowy (*Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej...2018*, s. 3). Dane demograficzne ostatnich kilku dekad jednoznacznie pokazują, że społeczeństwa europejskie podlegają postępującemu procesowi starzenia się. Dotyczy to również Polski i poszczególnych jej regionów. Według danych GUS liczba osób w wieku 65+ na Warmii i Mazurach na koniec 2017 r. wyniosła 15,3% wszystkich mieszkańców województwa, tj. 219 386 osób (Konecko, 2018, s. 35).

Województwo od lat zaliczane jest do najuboższych ekonomicznie i szybko wyludniający się regionów Polski, co ma i będzie miało wpływ na rozwój srebrnej gospodarki. Na przestrzeni ostatnich lat liczba mieszkańców województwa sukcesywnie się zmniejsza (tabela 1).

W województwie spadek liczby mieszkańców, spowodowany jest ujemnym saldem migracji oraz ujemnym przyrostem naturalnym. Także rozwój demograficzny regionu jest zróżnicowany przestrzennie. Odsetek mieszkańców miast w regionie jest zdecydowanie większy w porównaniu z mieszkańcami wsi. Przyrost ludności odnotowuje się

changes in the structure of needs of a population and raise in activity can become the source of progress and economic growth (Golinowska, 2012a). The concept of silver economy is regional at its core: that is because the resources to see it through are available only in some places. Therefore, it should only be considered for regions that are younger demographically, with a demographic potential for its activation and handling (Golinowska, 2012b, p. 141).

According to the data collected by Euromonitor, silver economy is the third in size sector of world economy, with a potential worth of 7 billion dollars per year, and by 2020, even 15 billion dollars per year. In that time, the purchasing power of older people will amount to 15 billion dollars across the world (Fedorowski, 2015, p. 8).

T. Zalega maintains that *silver economy* steers shareholders toward utilizing the potential older people have in the labour market. As a result of this, “new roles” may appear in society and the labour market, or alternatively, “old” roles may return (Zalega, 2016, p. 56).

Demographic shifts in Warmia and Masuria

Demographic shifts are one of the pillars of socio-economic growth. Their potential and resulting changes determine a number of processes whose influence on the socio-economic situation of certain countries is key (*Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej...2018*, p. 3). The demographic data from the last few decades clearly show that European societies are undergoing a process of ageing. This also includes certain regions in Poland. According to data collected by Statistics Poland, people aged 65+ in Warmia and Masuria constituted 15,3% of the voivodeship's population in 2017, which amounted to 219386 people (Konecko, 2018, p. 35).

The voivodeship has long been among the poorest economically in Poland, with a high rate of depopulation. Taking a closer look at the number of citizens shows that the population has been on a decline (table 1).

The decline of the voivodeship's population is caused by the negative net migration rate, and negative population growth. The demographic growth of the region is also spatially differentiated. The percentage of people inhabiting cities is vastly higher when compared to the countryside. Population growth is seen mostly in areas located near big cities, with areas farther away suffering from depopulation.

As evidenced by the data collected by Statistics Poland, in 2013, the average life span for males in

Tabela 1. Wybrane wskaźniki demograficzne w województwie warmińsko-mazurskim za lata 2013-2017
Table 1. Selected demographic indicators in Warmian-Masurian Voivodeship in the years

Województwo warmińsko-mazurskie/ Warmian-Masurian Voivodeship	2013	2017	2035	2050
Liczba ludności (stan na 31.XII)/ Population (relevant for 31.XII)	1 446,9 tys./ thousand	1 433,9 tys./ thousand	1 336,3 tys./ thousand	1 207,9 tys./ thousand
Udział ludności województwa w ogólnej liczbie ludności kraju/ Population share on the scale of the country	3,8%	3,7%	3,7%	3,6%
Ludność według miejsca zamieszkania/ Population's place of residence				
– miasta/city	59,3%	59,0	57,5%	56,3%
– wieś/countryside	40,7%	49,0	42,5%	43,7%
Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej (w tym 80 lat i więcej)/ The percentage of people aged 65 or more (including people aged 80 and above)	12,8%	15,3%	24,5%	32,9%
Przyrost naturalny na 1000 ludności/ Birth-rates per 1000 citizens	-0,2	-0,008	-4,1	-5,9
Przeciętne trwanie życia (lata)/ Average life span (in years)				
– mężczyźni/men	71,9	73,0	77,7	81,5
– kobiety/women	80,8	81,4	84,8	87,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS 2013, *Prognoza demograficzna na lata 2014-2050 dla województwa warmińsko-mazurskiego*; Urząd Statystyczny w Olsztynie 2018 https://olsztyn.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_warmińsko-mazurskie/portret_województwa/województwo_warmińsko-mazurskie.pdf [data dostępu: 10.08.2019].

Source: own analysis based on: CSO 2013, *Prognoza demograficzna na lata 2014-2050 dla województwa warmińsko-mazurskiego*; Statistical Office in Olsztyn 2018 https://olsztyn.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_warmińsko-mazurskie/portret_województwa/województwo_warmińsko-mazurskie.pdf [date of access: 10.08.2019].

przede wszystkim w gminach zlokalizowanych w pobliżu dużych miast województwa, w pozostałych gminach zauważalny jest proces wyludniania.

Jak pokazują dane GUS, w 2013 r. w regionie przeciętne trwanie życia mężczyzn wynosiło 71,9 lat (73,3 lat w kraju), a kobiet 80,8 lat (81,1 lat w kraju). Różnica między przeciętnym trwaniem życia mężczyzn, i kobiet w regionie wyniosła 8,9 lat. Według prognozy opracowanej na lata 2014-2050, w Polsce w 2035 r. przeciętne trwanie życia ludności będzie zdecydowanie dłuższe w porównaniu z 2013 r. Średnia długość życia mężczyzn w regionie wyniesie 77,7 (81,5 lat w kraju), a kobiet 84,8 (w kraju 87,5 lata). Z kolei w 2050 r. prognozowane przeciętne trwanie życia dla mężczyzny wyniesie 82,1 (dla województwa warmińsko-mazurskiego 81,5), natomiast dla kobiet – 87,5 lata zarówno w województwie i Polsce (*Trwanie życia...2014*, s. 14).

W 2017 r. średnie tempo ubytku ludności województwa wyniosło 17 osób na 10 tys. mieszkańców rocznie, podczas gdy w latach wcześniejszych współczynnik ten kształtował się na poziomie od 8 osób do 30 osób. Według GUS, w okresie ostatnich lat (2011-2017) ubyło łącznie 19,8 tys. osób, a pod koniec 2017 r. województwo zamieszkiwało 1433,9 tys. osób, stanowiąc 3,7% populacji całego kraju (www 1). Także wyniki ostatnich Narodowych Spisów Powszechnych (2002, 2011 r.) pokazały wyraźne zmniejszenie liczby ludności województwa w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym zwiększeniu udział ludności w wieku poprodukcyjnym.

the region stood at 71,9 years (national average – 73,3 years), and for females at 80,8 years (national average – 81,1 years). The difference between the average lifespan of men and women in the region was 8,9 years. According to the prognosis for years 2014-2050, in 2035 in Poland, the average lifespan will be much longer than it was in 2013. The average life span of males in the region will reach 77,7 years (with a national average of 81,5 years), and females 84,8 years (with a national average of 87,5). Meanwhile, the prognosis for 2050 puts the average lifespan of males at 82,1 years (81,5 years for the voivodeship), and females – 87,5 years both in the voivodeship and the country as a whole (*Trwanie życia...2014*, p. 14).

In 2017, the average rate of depopulation in the voivodeship stood at 17 people per 10,000 citizens in a year, while in years prior this this ratio stood between 8 and 30 people. According to Statistics Poland, in years 2011-2017, the region lost 19,8 thousand people, and by the end of 2017, the population stood at 1433,9 thousand people, which amounted to 3,7% of the total population in the country (www 1). Also, the Polish Censuses of 2002 and 2011 showed a clear decline in the number of pre-working age citizens and an increase in the number of post-working age citizens.

Over the years 2010-2050, the region will undergo pronounced changes in the structure of its population in accordance with the economic age groups (table 2). It is also predicted that during this period the number of pre-working age people will decrease from 290117 people in 2010, to 175678

Na przestrzeni 2010-2050 r., w regionie obserwowane będą znaczne zmiany w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku (tabela 2). Prognozuje się, że w tym czasie liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym wyraźnie zmniejszy się z 290117 osób w 2010 r. do 175678 osób w 2050 r. Udział tej grupy ludności w populacji ogółem znacznie obniżył się z 20,0% w 2010 r. do 14,5% w 2050 r. W tym okresie zmniejszy się też liczba osób w wieku produkcyjnym z 950 669 do 676 651 osób. Odsetek osób w wieku produkcyjnym zmniejszy się z 65,4% w 2010 r. do 26,0% w 2050 r. Ostatnią, trzecią grupę wieku, stanowi ludność w wieku poprodukcyjnym (emerytalnym). Liczebność tej populacji, w stosunku do 2010 r., wyraźnie zwiększa się. Przewiduje się, że odsetek osób w tej grupie wieku wzrośnie dwukrotnie z 14,7 % w 2010 r. do 29,4% w 2050 r. (*Sytuacja demograficzna województwa...2018*, s. 18) . Będzie to jedyna kategoria osób, której liczebność w 2050 r. wzrośnie.

people in 2050. This group will decrease from 20,0% of the total population in 2010 to 14,5% in 2050. This period will also see a decrease in the number of working age people from 950,669 to 676,651. The percentage will drop from 65,4% in 2010 to 26,0% in 2050. The third, and last, group are the post-working age people. The numbers of this part of the population will drastically increase, in contrast to the statistics from 2010. It is predicted that this group will rise from 14,7% in 2010 to 29,4% in 2050 (*Sytuacja demograficzna województwa...2018*, p. 18). It will be the only age group whose population will rise.

Tabela 2. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku⁶ w latach 2010–2050 na Warmii i Mazurach – stan i prognoza

Table 2. The structure of the population in accordance with the economic age groups⁶ in years 2010–2050 in Warmia and Masuria – current state and predictions

Ludność w wieku/ Age group	2010		2013		2017		2035		2050	
	tys./ thous.	%	tys./ thous.	%	tys./ thous.	%	tys./ thous.	%	tys./ thous.	%
przedprodukcyjny/ Pre-working	290117	20,0	274832	19,0	264364	18,4	206441	15,4	175678	14,5
produkcyjny/ Working	950669	65,4	935744	64,7	906979	63,1	823770	61,6	676651	56,0
poprodukcyjny/ Post-working	212996	14,7	236339	16,3	265024	18,5	306076	22,9	355604	29,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Demografia i aktywność ekonomiczna ludności województwa warmińsko-mazurskiego*, Wojewódzki Urząd Pracy, Olsztyn 2017, s.13.

Source: own analysis based on: *Demografia i aktywność ekonomiczna ludności województwa warmińsko-mazurskiego*, Wojewódzki Urząd Pracy, Olsztyn 2017, p.13.

Miarą stopnia zaawansowania starzenia się społeczeństwa jest udział osób najstarszych (w wieku 80 lat i więcej) w populacji w wieku 65 lat. Wykazywana w bieżących bilansach ludności Warmii i Mazur liczba osób w wieku 80 lat i więcej wynosząca w 2016 r. 53 022 osób, wzrośnie w 2050 r. ponad dwukrotnie – do poziomu 128 639 osób. Prognozuje się, że udział osób najstarszych, będzie stopniowo rosnąć i mieścić się będzie w granicach od 25,1% (w 2016 r.) do 32,4% (2050 r.) (*Demografia i aktywność ekonomiczna...2017*, s. 11).

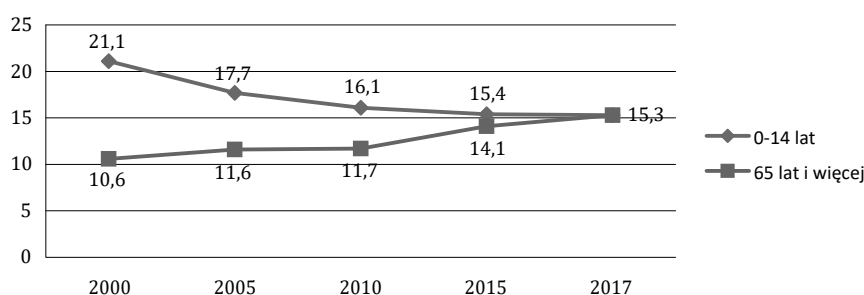
Z powodu zmniejszającej się liczby dzieci przy wzrastającej liczbie osób starszych, istotnie zmieniły się proporcje między najmłodszą i najstarszą grupą ludności (wykres 2). Jeszcze w 2000 r. na jedną osobę starszą przypadało dwoje dzieci, od 2005 r. proporcje te wyraźnie zmieniają się. W 2017 r. na każdą osobę w podeszłym wieku przypadało jedno dziecko (*Sytuacja demograficzna województwa...2018*, s. 17).

The advancement of ageing is measured by the number of elderly people (aged 80 and above) in a population of people aged 65 and above. The current population balance in Warmia and Masuria points toward the number of people aged 80 and above rising from 53022 people in 2016 to 128639 in 2050. It is predicted that the total number of the elderly will gradually rise and stop somewhere between 25,1% (in 2016) and 32,4% (2050) (*Demografia i aktywność ekonomiczna...2017*, p. 11).

Due to the decreasing number of children, alongside the rising number of older people, the proportions between the youngest and the oldest group of people have changed substantially (chart 2). Even in 2000, the ratio of children to older people was at 2:1, as of 2005 these proportions have begun to change rapidly. In 2017 for every elderly person there was only one child (*Sytuacja demograficzna województwa...2018*, p. 17).

⁵ W strukturze ludności wg ekonomicznych grup wieku wyróżnia się wiek: przedprodukcyjny (0-17 lat);produkcyjny (18-59 lat kobiety i 18-64 lat mężczyźni); poprodukcyjny (60 lat i więcej kobiety i 65 lat i więcej mężczyźni).

⁶ The structure of the population in accordance with the economic age groups recognizes 3 age groups: pre-working (0-17 years); working (18-59 years for women and 18-64 years for men); post-working (60 years and above for women and 65 years and above for men).

Rycina 2. Odsetek dzieci i osób starszych na Warmii i Mazurach w populacji ogółem

Figure 2. The total percentage of children and older people in the population of Warmia i Masuria

Źródło: Urząd Statystyczny w Olsztynie 2018.

Source: Statistical Office in Olsztyn 2018.

Srebrna gospodarka na Warmii i Mazurach – efekt działań wielu podmiotów

W regionie gospodarka ukierunkowana na potrzeby osób w wieku senioralnym i potencjał populacji 50 plus, rozwija się dzięki działaniom podejmowanym przez wiele podmiotów. Najistotniejszą rolę w tym zakresie wywarła polityka senioralna kreowana, realizowana i monitorowana przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego (ROPS). Przedstawiciele ROPS zajmujący się problematyką polityki senioralnej z ramienia Samorządu Województwa byli głównymi współtwórcami wojewódzkich programów na rzecz osób starszych. Programy te to wynik współpracy ROPS z Federacją Organizacji Społecznych Województwa Warmińsko-Mazurskiego z Olsztyna (FOSA), oraz z innymi organizacjami, samorządami i instytucjami. Pierwszy program, to Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009-2013 „*Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach*” był w skali kraju unikatowym, a jego głównym celem było zapewnienie bezpiecznej starości oraz podniesienie jakości życia osób starszych (*Pogodna i bezpieczna jesień...2008*). Kolejny program pt. *Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020*, ma przede wszystkim sprzyjać zdrowemu i aktywnemu starzeniu się. W programie założono, że realizacja programu „również przyczyni się do rozwoju srebrnej gospodarki w naszym regionie, ponieważ zachodzące przemiany demograficzne będą generowały produkty i usługi m.in. w czterech, wytyczonych w niniejszym dokumencie obszarach wsparcia osób starszych tj. zdrowie (profilaktyka, rehabilitacja), infrastruktura i usługi społeczne, aktywność społeczna, kulturalna i edukacyjna, aktywność zawodowa, turystyka, sport i rekreacja” (*Polityka senioralna województwa...2013*).

Na Warmii i Mazurach sukcesywnie tworzone są warunki do rozwoju srebrnej gospodarki. Pewne kierunki w tym zakresie wyznaczyły zapisy ujęte w dokumentach strategicznych województwa, m.in. w *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego*

Silver economy in Warmia and Masuria – the effect of action of many entities

The economy in the region, directed towards the needs of seniors and the potential of the 50 plus population, grows thanks to the activities of many entities. The crucial role there is played by the senior policies, instituted, realized and monitored by the Regional Centre of Social Policy of the Marshal's Office in the Warmian-Masurian Voivodeship (ROPS). The representatives of ROPS dealing with matters concerning senior policy were the main co-founders of programs for older people. These programs are the result of cooperation between ROPS and the Federation of Social Organizations of the Warmian-Masurian Voivodeship in Olsztyn (FOSA), and other organizations, local governments and institutes. The first program, conceived for years 2009-2013, called „*Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach*” (“*The cheerful and secure autumn of the life in Warmia and Masuria*”) was unique on a national scale, and its leading goal was to ensure security for older people and to increase their quality of life (*Pogodna i bezpieczna jesień...2008*). The next program, entitled “*Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020*” (“*Senior policies in the Warmian-Masurian Voivodeship for years 2014-2020*”) first and foremost focuses on healthy and active entry into seniority. It was assumed that the realization of the program “will also benefit the development of the silver economy in our region, because the ongoing demographic changes will generate products and services in, among others, four areas of support for the elderly which are: health (prevention and rehabilitation); infrastructure and social services; social, cultural and educational activeness; vocational activity, tourism, sport and recreation (*Polityka senioralna województwa...2013*).

Conditions beneficial to the development of silver economy are successively created in Warmia and Masuria. Certain courses of action were determined by the strategical documents of the voivodeship, among those being: the *Regional Development*

województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025 oraz w *Strategii polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2020*⁶. W skali gmin i powiatów wdrażane są kilkuletnie programy na rzecz osób starszych (*Raport z monitoringu wdrażania...2017*). O pomocy osobom starszym i niepełnosprawnym traktuje część ustaleń określonych w strategiach rozwiązywania problemów społecznych. Niektóre gminy włączają przedstawicieli organizacji seniorskich do prac w zespołach powoływanych przez samorząd. Tworzone są też specjalne stanowiska przy jednostkach samorządu terytorialnego, np. przy Prezydencie Miasta Elbląg powołano w 2011 r. Pełnomocnika ds. osób starszych. Obecnie w regionie funkcjonuje dwóch Rzeczników Praw Osób Starszych Województwa (Tamże).

Ważnym obszarem realizacji założeń *silver economy* jest ekonomia społeczna. Dokumentem programowym ujmującym całościowo problematykę rozwoju ekonomii społecznej jako elementu polityki regionalnej w zakresie zatrudnienia i integracji społecznej był Regionalny Plan Działań na Rzecz Promocji i Upowszechniania Ekonomii Społecznej w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2011-2015 (RPDES). Następnie przyjęty został Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Warmia i Mazury 2015–2020 (WPRES), którego cel główny stanowi kontynuację celu określonego w RPDES i zakłada zwiększenie udziału ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa, ze szczególnym uwzględnieniem aktywizacji zawodowej i społecznej grup zagrożonych wykluczeniem⁷. W efekcie wieloletnich działań służących rozwojowi ekonomii społecznej na Warmii i Mazurach, w regionie funkcjonuje wiele jej podmiotów⁸. Działania na rzecz osób starszych prowadzą przede wszystkim spółdzielnie socjalne. Na koniec 2016 r. w regionie działały aktywnie 72 spółdzielnie socjalne, w tym 12 prowadziło działania skierowane do osób starszych, w większości polegające na świadczeniu usług opiekuńczych. Na koniec 2017 r. na Warmii i Mazurach działały aktywnie 74 spółdzielnie socjalne, z tego 12 z nich prowadziło działania skierowane do osób starszych, a rok później – 83 spółdzielnie socjalne, w tym 14 na rzecz osób starszych⁹.

Jedną z inicjatyw sprzyjających podniesieniu jakości życia ludzi starszych w regionie jest uruchomiony w 2018 r. program Warmińsko-Mazurskiej Karty Seniora, który ma na celu zwiększenie dostępu seniorom do usług kulturalnych, edukacyjnych, zdrowotnych, rehabilitacyjnych, sportowych, socjal-

*Strategy of the Voivodeship of Warmia and Mazury until 2025 and the Regional Development Strategy of the Voivodeship of Warmia and Mazury until 2020*⁶. Several-year programs for seniors are implemented in smaller administrative units and communes (*Raport z monitoringu wdrażania...2017*). Several resolutions existing as part of the strategies for resolving social issues note regard relief services for the elderly and the disabled. Some communes involve the representatives of senior organizations in tasks designated for teams assembled by the local government. Special positions acting alongside the units of the local government are also created e.g., the Proxy for matters concerning older people appointed in 2011, operating beside the president of the city of Elbląg. Currently there are two ombudsmen in the region, acting on behalf of the older people in the voivodeship (ibid.).

Social economy is an important area for realization of the ideas of *silver economy*. The program document which comprehensively defined the issues concerning the growth of social economy as an element of regional policy regarding employment and social integration was the Regional Action Plan for the Promotion and Dissemination of Social Economy in the Warmian-Masurian Voivodeship for years 2011-2015 (RPDES). Then, the Voivodeship Program for the Growth of Social Economy Warmia and Masuria 2015-2020 (WPRES) was passed, whose main goal was to continue working towards the goal defined in RPDES. This program also takes as its goal the increasing of the role played by social economy in the socio-economic growth of the voivodeship, with a particular emphasis on providing vocational and social incentives for groups at risk of exclusion⁷. As a result of many years' activity in favour of the growth of social economy in Warmia and Masuria, there are many entities operating in the region⁸. Activities in favour of older people are mostly done by social cooperatives. By the end of 2016, there were 72 active social cooperatives in the region, of which 12 carried out tasks relevant to older people mainly regarding caretaking. By the end of 2017, there were 74 social cooperatives, of which 12 carried out tasks relevant to older people, and a year later – 83 social cooperatives, of which 14 carried out tasks relevant to older people⁹.

One of the initiatives designated to improve the quality of life of seniors in the region is the implementation of the Warmian-Masurian Senior

⁶ Szerzej o tym w: A. Leszczyńska-Rejchert, M. Łojko (2019), Polityka senioralna na Warmii i Mazurach. Założenia i kierunki działań. *Praca Socjalna*, nr 2.

⁷ Szerzej o ekonomii społecznej na Warmii i Mazurach na stronach: <http://www.es.warmia.mazury.pl/>; https://warmia.mazury.pl/images/Departamenty/Regionalny_Osrodek_Polityki_Spolecznej/raport_WPRES_2018.pdf [dostęp: 22.08.2019].

⁸ Szerzej o podmiotach ekonomii społecznej regionu: https://warmia.mazury.pl/images/Departamenty/Regionalny_Osrodek_Polityki_Spolecznej/raport_WPRES_2018.pdf [dostęp: 22.08.2019].

⁹ Na podstawie danych z monitoringu aktualnego Programu polityki senioralnej za lata 2017-2018, prowadzonego przez ROPS.

⁶ Further information may be found in: A. Leszczyńska-Rejchert, M. Łojko (2019), Senior Policy in Warmia and Masuria. Assumptions and directions of measures. *Praca Socjalna*, nr 2.

⁷ Further information on social economy in Warmia and Masuria found on the web page: <http://www.es.warmia.mazury.pl/>; https://warmia.mazury.pl/images/Departamenty/Regionalny_Osrodek_Polityki_Spolecznej/raport_WPRES_2018.pdf [date of access: 22.08.2019].

⁸ Further information on the social economic entities in the region: https://warmia.mazury.pl/images/Departamenty/Regionalny_Osrodek_Polityki_Spolecznej/raport_WPRES_2018.pdf [date of access: 22.08.2019].

⁹ Based on the monitoring data from the actual senior policy Program for years 2017-2018, led by ROPS.

nych, turystyczno-rekreacyjnych oraz produktów, a także wsparcie ludzi starszych poprzez wzmocnienie ich kondycji finansowej. Program ma też służyć promowaniu przedsiębiorców i instytucji przyjaznych seniorom (z uwzględnieniem założeń „srebrnej gospodarki”), jak i promocji województwa jako przyjaznego seniorom¹⁰.

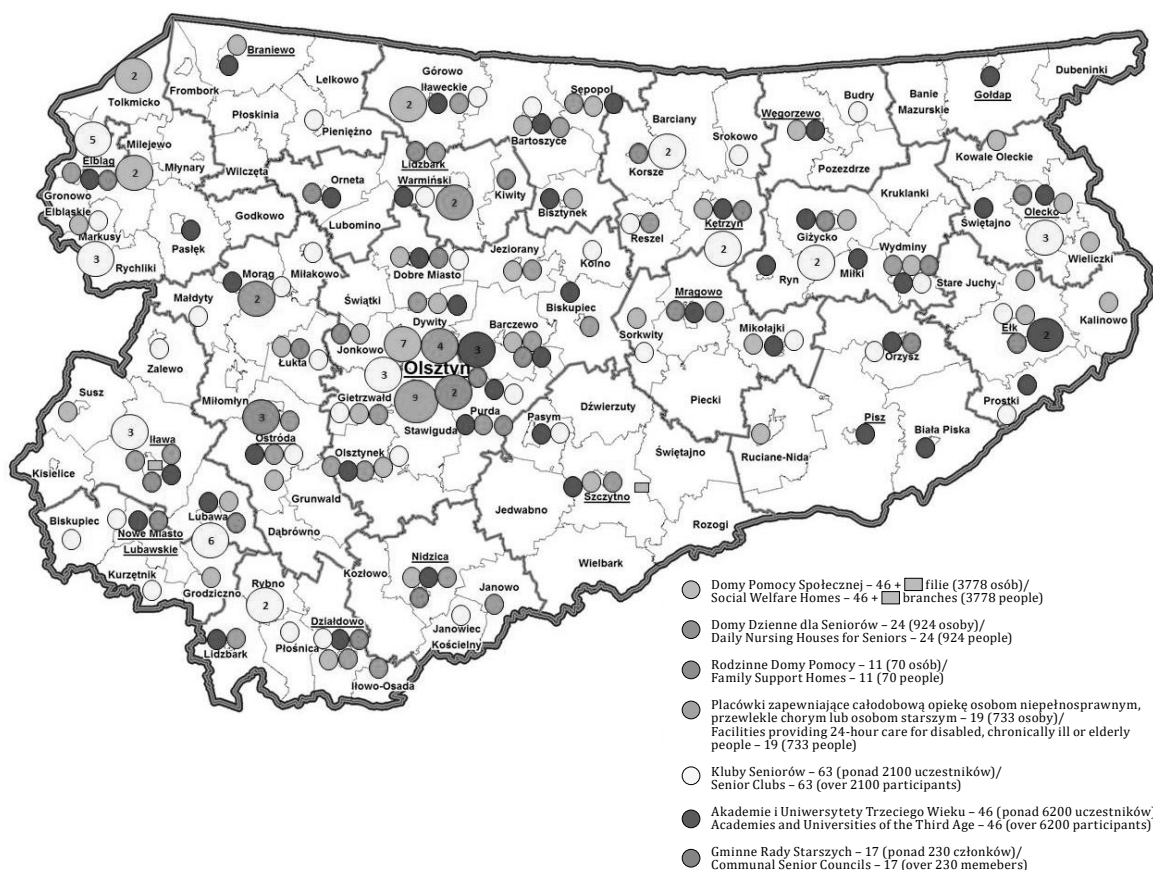
Instytucje i organizacje wspierające osoby starsze w regionie

W województwie istnieje znaczna liczba instytucji i organizacji wspomagających osoby starsze (por. mapa 1).

Card in 2018, the purpose of which is to better the access older people have to services involving culture, education, health, rehabilitation, sports, welfare, tourism and recreation, and products, as well as, provide support by improving their financial condition. This program is also intended to promote entrepreneurs and institutions wishing to benefit seniors (taking into consideration the ideas of “silver economy”), and the voivodeship as a whole, as a place friendly to seniors¹⁰.

Institutions and organisations that support seniors in the region

There is a large number of institutions and organizations dedicated to helping seniors in the voivodeship (cf. map 1).

Mapa 1. Instytucje i organizacje działające na rzecz osób starszych w regionie (stan na 31.12. 2018 r.)

Map 1. Institutions and organizations acting for the benefit of seniors in the region (state for 31.12. 2018)

Źródło: opracowanie ROPS.

Source: ROPS data.

W 2015 r. rozpoczęto realizację Programu „Senior – WIGOR na lata 2015-2020” (od 2017 r. „Senior+”), którego celem jest wsparcie osób starszych poprzez umożliwienie im korzystania z szerokiej oferty usług socjalnych, co sprzyjać ma ich społecznej aktywizacji.

The year 2015 marks the opening of the program “Senior – VIGOR 2015-2020” (“Senior+” as of 2017), the goal of which is to support seniors by providing a vast variety of social services for the creation of incentives. Owing to a competition

¹⁰ Szerzej w: A. Leszczyńska-Rejchert, M. Łojko (2019), Polityka senioralna na Warmii i Mazurach. Założenia i kierunki działań. *Praca Socjalna*, nr 2.

¹⁰ Further information found in: A. Leszczyńska-Rejchert, M. Łojko (2019), Senior Policy in Warmia and Masuria. Assumptions and directions of measures. *Praca Socjalna*, nr 2.

W wyniku konkursu na dofinansowanie działań jednostek samorządu w procesie tworzenia Dziennych Domów „Senior-WIGOR” (od 2017 r. „Senior+”), w 2015 roku powstało w województwie 6 takich podmiotów, a w 2016 r. – 3. Niektóre z nich zostały utworzone na bazie istniejących dziennych domów pomocy. W 2017 r. w ramach programu powstało 5 Klubów „Senior+” oraz zapewniono funkcjonowanie 7 istniejącym dziennym domom pomocy. Z kolei w 2018 r. powstało 10 Klubów „Senior+” oraz 3 Dienne Domy „Senior+”, umożliwiono funkcjonowanie 7 istniejącym dziennym domom pomocy oraz 4 Klubom „Senior+” (*Ocena zasobów pomocy...2017 i 2018*).

Osobom starszym w regionie oferuje się pomoc w formie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych. Od lat obserwuje się też stałą tendencję wzrostu liczby osób starszych objętych tą formą opieki. W 2014 r. z usług opiekuńczych skorzystały 4704 osoby, w 2015 r. – 4893, w 2016 r. – 5171, w 2017 r. – 5445, w 2018 r. – 5722. W 2014 r. usługami opiekuńczymi objęto 3524 osoby w wieku poprodukcyjnym, co stanowiło ok. 75% wszystkich osób, które w tym czasie korzystały z usług opiekuńczych. W 2015 r. z usług opiekuńczych skorzystało 3900 osób w wieku poprodukcyjnym tj. ok. 80%, w 2016 r. – 4242 tj. ok. 82%, w 2017 r. – 4568, co stanowiło 83,9% (*Ocena zasobów pomocy...2017*). Oprócz placówek funkcjonujących jako jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, codziennie wsparcie osobom starszym zapewniają kluby seniora, sekcje Uniwersytetów Trzeciego Wieku (UTW) lub Akademii Trzeciego Wieku (ATW) oraz kluby zainteresowań, a także grupy nieformalne (*Raport z monitoringu wdrażania...2017*).

W 2018 r. zrealizowano program usług teleopiekuńczych w 34 gminach regionu, dzięki współpracy Samorządu Województwa z gminami. Wsparciem objęto 678 seniorów. Odbiorcami usług były przede wszystkim osoby w wieku powyżej 80 r.ż. (48,2%) oraz w wieku 70-80 lat (31,9%). Ze wsparcia skorzystały głównie kobiety (78% seniorów objętych teleopieką). Z usług skorzystały głównie osoby mieszkające samotnie (91% seniorów korzystających z teleopieki). W 2019 r. Samorząd Województwa udzielił wsparcia finansowego kolejnym 17 gminom¹¹.

W regionie podejmuje się szereg działań mających na celu poszerzenie oferty kulturalnej skierowanej do osób starszych, m.in. dostosowując działania instytucji kultury i sztuki do potrzeb seniorów. Zadania z zakresu aktywności kulturalnej osób starszych zlecają organizacjom pozarządowym gminy, powiaty i samorząd województwa oraz są finansowane ze środków zewnętrznych (np. środków europejskich). Często projekty z tego zakresu realizują UTW lub ATW.

Od 2015 r. obserwuje się systematyczne poszerzanie oferty edukacyjnej skierowanej do osób starszych. W tym celu UTW i ATW nawiązują współ-

for the financing of the Daily Houses for the elderly “Senior-VIGOR” (“Senior+” as of 2017), 6 such institutes were created in 2015, and 3 more in 2016. Some of them were organized in the already existing day-care centres. In 2017, as part of the program, 5 Clubs “Senior+” were created, and the functioning of the 7 existing at the time day-care centres was ensured. In 2018, 10 more Clubs “Senior+” were founded alongside 3 additional Daily Houses “Senior+”, which enabled the functioning of the already existing 7 day-care centres and 4 Clubs “Senior+” (*Ocena zasobów pomocy...2017 and 2018*).

Older people in the region are offered help in the form of caretaking services, including professional caretaking services. What is more, it has been observed that more seniors find themselves using these services with each passing year. In 2014, caretaking services were used by 4704 people, in 2015 – 4893, in 2016 – 5171, in 2017 – 5445, in 2018 – 5722. In 2014 caretaking services were offered to 3524 post-working age people, which constituted roughly 75% of all people who at the time utilized these services. In 2015, caretaking services were used by 3900 post-working age people, i.e., roughly 80%, in 2016 – 4242, i.e., roughly 82%, in 2017 – 4568, which constituted 83,9% (*Ocena zasobów pomocy...2017*). Aside from institutions functioning as organizational units of help and social integration, day-care services for seniors were also provided by senior clubs, Universities of the Third Age (UTW) sections, Academies of the Third Age (ATW), hobby clubs, and informal groups (*Raport z monitoringu wdrażania...2017*). In 2018, a telecare service program was realized in 34 communes of the region, owing to the collaboration between the communes and the government of the voivodeship. 678 seniors used these services. The recipients of these services were mainly people aged over 80 (48,2%), and people aged 70-80 (31,9%). They were mostly used by women (78%). The services were mostly used by people living alone (91%). In 2019 the government of the voivodeship provided financial aid to another 17 communes¹¹.

The region sees a broad range of activity for the purpose of extending the cultural offer directed towards older people by means of, i.e., adapting the activities of the institution of culture and art to the needs of the seniors. Tasks relevant to the cultural activeness of seniors are commissioned from organizations by communes, counties, and the government of the voivodeship, and are financed from external funds (e.g., funds from the EU). Such projects are often realized by the UTW and the ATW.

Beginning with 2015, the systematic expansion of educational offers directed towards seniors has been observed to take place. To this end, the UTW and the ATW collaborate with universities, which,

¹¹ Dane ROPS. Szerzej o teleopiece w województwie warmińsko-mazurskim: <https://warmia.mazury.pl/polityka-spoleczna/polityka-senioralna-wojewodztwa-na-lata-2014-2020/3448-teleopieka-na-warmii-i-mazurach>

¹¹ ROPS data. Further information of telecare services in Warmia and Masuria on the web page: <https://warmia.mazury.pl/polityka-spoleczna/polityka-senioralna-wojewodztwa-na-lata-2014-2020/3448-teleopieka-na-warmii-i-mazurach>

pracę z uczelniami, które m.in. delegują swoich pracowników na wykłady, udostępniają sale, zapraszają na konferencje, seminaria. Edukacją seniorów zainteresowane są jednostki samorządu terytorialnego. Niektóre gminy i powiaty zlecają organizacjom pozarządowym zadania związane z edukacją osób starszych.

Na Warmii i Mazurach podejmowane są też działania wspierające seniorów w obszarze turystyki, sportu i rekreacji. Seniorzy dysponują wolnym czasem, zatem to potencjalni nabywcy usług z tego zakresu (Zielińska-Szczepkowska, A. Żróbek-Róžańska, 2014, s. 315). Realizuje się też działania zachęcające osoby starsze do przejawiania wymienionych form aktywności, m.in. zapewnia się im zniżki przy korzystaniu z usług rekreacyjnych i turystycznych. Cenną inicjatywą są np. zawody sportowe skierowane dla seniorów – „Warmia Mazury Senior Games”, które odbywają się od 2012 r. (www. 2).

W regionie realizuje się wiele programów i projektów aktywizujących zawodowo osoby powyżej 50 r.ż. Instytucje rynku pracy realizują kursy i szkolenia dla osób starszych, podnoszące ich kwalifikacje zawodowe i kompetencje osobowościowe, a także usługi doradztwa zawodowego. Osoby 50 plus w ramach poradnictwa zawodowego, uczestniczą w organizowanych przez powiatowe urzędy pracy konferencjach, targach pracy, spotkaniach z przedstawicielami agencji zatrudnienia, spotkaniach w ramach Klubów Integracji Społecznej, konsultacjach z doradcami zawodowymi (*Raport z monitoringu wdrażania...2017*).

Aktywność seniorów na Warmii i Mazurach

W regionalnej polityce senioralnej podkreśla się konieczność uświadamiania – nie tylko osoby najstarsze wiekiem, ale również młodsze pokolenia – o potrzebie prowadzenia zdrowego stylu życia i aktywnego starzenia się. W związku z tym podejmowanych jest wiele działań z zakresu profilaktyki zdrowia. W proces aktywizacji seniorów włączają się instytucje i organizacje, działające m.in. w obszarze pomocy i integracji społecznej, upowszechniania kultury i sztuki, rekreacji, turystyki i sportu. Co więcej, znaczna część tych przedsięwzięć jest inicjowana i/lub realizowana przez samych seniorów w ramach działalności UTW i ATW oraz rad seniorów.

Region zamieszkuje wielu aktywnych seniorów, którzy uczestniczą w międzypokoleniowych imprezach kulturalnych, edukacyjnych, turystycznych, sportowo-rekreacyjnych, okolicznościowych itp. Biorą też udział w przedsięwzięciach dedykowanych specjalnie dla nich lub sami je organizują. Działają w różnych organizacjach pozarządowych i podejmują aktywność wolontarystyczną, a ich wysiłki wspomagają centra wolontariatu przy ATW lub UTW. Także gminy, powiaty i samorząd województwa zlecają organizacjom pozarządowym realizację zadań wspierających rozwój wolontariatu osób starszych i na rzecz osób starszych.

i.e., send delegates to give lectures, enable access to rooms, invite to conferences, seminars. The units of the local government take interest in the education of seniors. Some communes and continues commission tasks concerning the education of seniors from non-governmental organizations.

Activities for the support of seniors in the areas of tourism, sport and recreation also are carried out in Warmia and Masuria. Seniors have free time, which makes them potential acquirers of services from this range (Zielińska-Szczepkowska, A. Żróbek-Róžańska, 2014, p. 315). Activities intended to encourage seniors to take part in the mentioned forms of activity are also realized, which include, i.e., offering discounts. Sports competitions “Warmia Mazury Senior Games” (happening since 2012) directed towards seniors are a valuable initiative (www. 2).

There are many programs and projects in the region tailored specifically to provide vocational incentives to people over 50 years of age. The institutions of the labour market realize courses and trainings intended to improve the qualifications and personal competence, as well as services regarding career counselling. People aged 50 and above, as part of their career counselling, take part in conferences, job fairs, meetings with employment agents, Social Integration Club meetings, consultations with career counsellors (*Raport z monitoringu wdrażania...2017*).

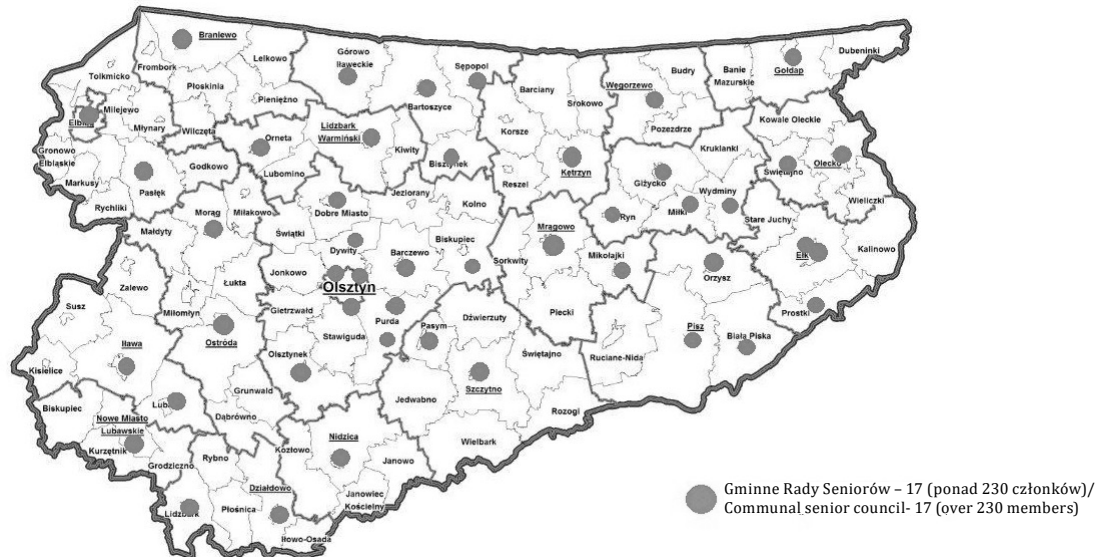
The activeness of seniors in Warmia and Masuria

The need to inform and remind – not only older people, but also the younger generations – of the importance of keeping a healthy life style and staying active is emphasised in regional senior policies. Thus, many activities are conducted in the area of preventive care. Institutions and organizations acting in the areas of help and social integration, disseminating art and culture, recreation, tourism and sport are involved in the process of providing incentives to seniors. What is more, the vast majority of these undertakings is initiated and/or realized by the seniors themselves as part of the UTW and ATW activity, and senior councils.

The region is inhabited by many active seniors who take part in intergenerational cultural, educational, touristic, sports and recreational, commemorative parties. They also take part in undertakings dedicated specifically to themselves or organize such by themselves. They act in many non-governmental organizations and take up volunteer work, and their efforts serve to support volunteer centres near ATW or UTW. Also, communes, counties and the government of the voivodeship commission the realization of tasks regarding supporting the development of volunteer activity for the benefit of seniors from non-governmental organizations.

Na szczególną uwagę zasługują inicjatywy seniorów realizowane z ramienia UTW lub ATW. O aktywności osób starszych mieszkających w regionie świadczy niewątpliwie zwiększająca się liczba działających tu UTW i ATW (mapa 2)¹².

Deserving of special attention are the senior initiatives realized on behalf of the UTW or ATW. The growing number of operating UTW and ATW (map 2)¹² are the evidence of activeness of the seniors living in the region.

Mapa 2. UTW i ATW działające na Warmii i Mazurach (stan na 31.12. 2018 r.)
Map 2. UTW and ATW operating in Warmia and Masuria (state for 31.12. 2018)
 Źródło: opracowanie ROPS.
 Source: ROPS data.

Od lat w województwie zrealizowano wiele działań promujących i wspierających UTW i ATW. W 2011 r. 20 regionalnych UTW i ATW utworzyło „Porozumienie Uniwersytetów Trzeciego Wieku Warmii i Mazur”, którego głównym celem jest wymiana doświadczeń, wspomaganie UTW oraz reprezentowanie potrzeb seniorów wobec władz. W 2016 r. zarejestrowano Federację Uniwersytetów Trzeciego Wieku Warmii i Mazur, która wspiera UTW i dba o jedność ruchu UTW w regionie.

Część ludzi starszych zrzeszonych w UTW lub ATW zostaje członkami gminnych rad seniorów¹³ (mapa 3).

Od 2018 r. działa Społeczna Rada Seniorów Województwa Warmińsko-Mazurskiego, która jest ciałem o charakterze inicjatywnym, doradczym i konsultacyjnym Marszałka Województwa. Wśród członków Rady są przedstawiciele organizacji seniorskich (w tym UTW lub ATW), reprezentanci powiatów oraz osoba reprezentująca Marszałka. Dotychczas Rada analizowała wdrażanie usług teleopiekuńczych, dostępność przestrzeni publicznej dla osób starszych i niepełnosprawnych, projektowanie przestrzeni z perspektywą 60+, ochroną zdrowia seniorów.

Many undertakings to promote and support UTW and ATW have been realized in the voivodeship over the years. In 2011, 20 regional UTW and ATW established the “Association of the Universities of the Third Age in Warmia and Masuria”, the main goals of which are exchanging experiences, supporting UTW and representing the needs of seniors before authorities. In 2016, Federation of the Universities of the Third Age in Warmia and Masuria was registered, which supports UTW and ensures the unity of the UTW movements in the region.

Some older people enlisted in UTW or ATW later become members of communal senior councils¹³ (map 3).

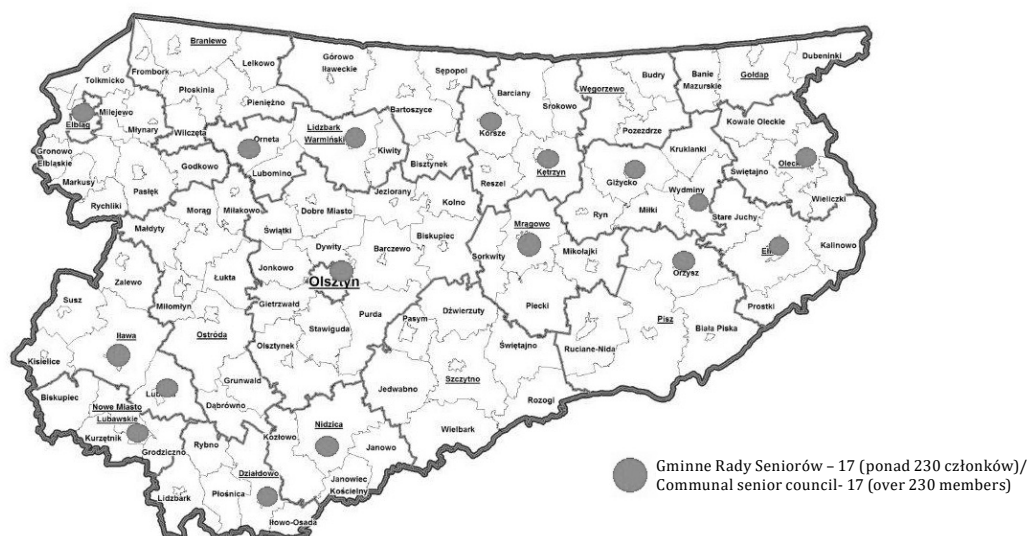
Since 2018, the Social Council of Seniors of the Warmian-Masurian Voivodeship has assisted the Voivodeship Marshal by providing initiatives, advice and consultations. Among the members of the Council one may find the representatives of senior organizations (including UTW and ATW), representatives of the counties and a person representing the Marshal. So far, the Council has concerned itself with inspecting the implementation of telecare services, accessibility of public space to the elderly and the disabled, designing space from the 60+ perspective, healthcare for seniors.

¹² W regionie w 2014 r. było 26 UTW lub ATW, w 2015 r. – 32, w 2016 r. – 36, w 2017 r. – 42; w 2018 – 46.

¹³ W 2016 r. w województwie działało 8 gminnych rad seniorów, w 2017 r. – 12, a w 2018 r. – 17.

¹² In 2014 there were: 26 U3A or ATW, in 2015 – 32, in 2016 – 36, in 2017 – 42; in 2018 – 46.

¹³ In 2016 the voivodeship had 8 communal senior councils, in 2017 – 12, and in 2018 – 17.

Mapa 3. Gminne rady seniorów działające na Warmii i Mazurach (stan na 31.12. 2018 r.)
Map 3. Communal senior councils functioning in Warmia and Masuria (state for 31.12. 2018)
 Źródło: opracowanie ROPS.
 Source: ROPS data.

Wnioski

Systematyczne zmniejszanie się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym, świadczy o postępującym zjawisku starzenia się województwa warmińsko-mazurskiego (Gałązka, Potrykowska 2017, s. 73). Proces ten stawia wyzwania o wielopłaszczyznowym wymiarze w sferze ekonomicznej, psychologicznej, medycznej oraz socjalnej (Stańczak, Szałtys, 2016, s. 49). Wraz z wiekiem stopniowo pogarsza się stan zdrowia oraz sprawność psychofizyczna (Leszczyńska-Rejchert, 2019, s.43-52). Te naturalne konsekwencje starzenia się stanowią najważniejszą barierę aktywności ludzi starszych. Podmioty działające na rzecz osób starszych na Warmii i Mazurach, uwzględniają postępujące starzenie się mieszkańców i w związku z tym dostrzegają zwiększające się potrzeby z zakresu działań opiekuńczych, świadczeń zdrowotnych oraz rehabilitacji, a także usług socjalnych. Ludzie starsi mogą skorzystać z oferty usług socjalnych, realizowanych zarówno w systemie opieki stacjonarnej, jak i w środowisku zamieszkania. Mają też dostęp do sprzętu ortopedycznego, rehabilitacyjnego i pielęgnacyjnego. Wszystko po to, aby jak najdłużej utrzymać dobry stan zdrowia i sprawność psychofizyczną tych osób, a w efekcie podtrzymać ich różnorodne formy aktywności życiowej.

Budowanie innowacyjnej gospodarki opartej na koncepcji *silver economy* pozwoli na zahamowanie obecnych słabości demograficznych i rozwój regionu. Niemniej jednak, do jej realizacji powinni zostać włączeni zarówno seniorzy jak i przedsiębiorcy, partnerzy gospodarczy, administracja, politycy, lokalne podmioty i sektor NGO.

Conclusions

The systematic decrease in the number of pre-working age people alongside the increase in the number of post-working age people serves as evidence of the ongoing process of population ageing in the Warmian-Masurian Voivodeship (Gałązka, Potrykowska 2017, p. 73). This process creates challenges on a multidimensional scale in the spheres of economy, psychology, medicine and social relations (Stańczak, Szałtys, 2016, p. 49). The advance in age is followed by deteriorating health and psychophysical efficiency (Leszczyńska-Rejchert, 2019, p. 43-52). These natural consequences of ageing constitute the greatest barrier preventing the activeness of seniors. Entities acting on behalf of seniors in Warmia and Masuria take into account the ongoing process of population ageing and thus are aware of the rising need for services in the areas of caretaking, health benefits and rehabilitation, as well as social services. Older people may benefit from social services, realized in the stationary care system or the habitation place. They also have access to orthopaedic, rehabilitation and care equipment. All of this for the purpose of supporting good health and psychophysical efficiency of seniors, and effectively keeping alive the various forms of their life activity.

The elevation of an innovative economy based on the ideas of *silver economy* will allow to halt the present demographic weaknesses and make way for development in the region. However, in order to make this idea a reality, not only the seniors but also the entrepreneurs, economic partners, administration, politicians, local entities and the NGO sector must be involved.

Literatura/References:

1. *Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa warmińsko-mazurskiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego* (2018). Olsztyn: Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
2. Coulmas, F. (2008). Looking at the Bright Side of Things, W: F. Kohlbacher, C. Herstatt (eds.), *The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change* (s. 5-6). Heidelberg: Springer.
3. *Demografia i aktywność ekonomiczna ludności województwa warmińsko-mazurskiego* (2017). Olsztyn: Wojewódzki Urząd Pracy.
4. Fedorowski, J.J. (2015). *Kierunki rozwoju srebrnej gospodarki – prognozy dla Polski w kontekście tendencji światowych*. Warszawa: Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej. Pobrane z: www.euromonitor.com/, 28.04.2015
5. Gałązka, A., Potrykowska, A. (2017). Sytuacja demograficzna województwa warmińsko-mazurskiego na tle kraju, W: J. Hrynkiewicz, A. Potrykowska (red.), *Sytuacja demograficzna Warmii i Mazur jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, (s.73). Warszawa: Rządowa Rada Ludności.
6. Golinowska, S. (2012a), Srebrna gospodarka i miejsce w niej sektora zdrowotnego. Koncepcja i regionalne przykłady zastosowania, *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie*, vol. 1, 76-85. DOI 10.4467/20842627OZ.11.005.0342
7. Golinowska, S. (2012b). Srebrna gospodarka – ekonomiczny wymiar procesu starzenia się populacji, W: *Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*, (s. 141). Warszawa: Rzecznik Praw Obywatelskich.
8. Klimczuk, A. (2013). Srebrna gospodarka w dokumentach strategicznych państwa, W: J. Osiński, M. Pachocka (red.), *Zmieniający się świat. Perspektywa demograficzna, społeczna i gospodarcza* (s. 461-472). Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej.
9. Konecko, A. (2018). Ekonomia społeczna przyjazna seniorom, *Ekonomia społeczna na Warmii i Mazurach (biuletyn)*, 34-36.
10. Leszczyńska-Rejchert, A. (2019). *Wbrew stereotypom – pomyślna starość „wyjątkowych” seniorów. Studium z pedagogiki społecznej*. Olsztyn: Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
11. Miszczak, E. (2015). Starość i starzenie się społeczeństw – przyczyny, uwarunkowania oraz prognozy na przyszłość, *Edukacja Etyczna*, nr 9, 5-16.
12. Morze, M. (2017). Sytuacja demograficzna województwa warmińsko-mazurskiego - stan obecny i perspektywy, W: J. Hrynkiewicz, A. Potrykowska (red.), *Sytuacja demograficzna Warmii i Mazur jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* (s. 18). Warszawa: Rządowa Rada Ludności.
13. Nowicka, A. (2012). *Raport dotyczący udziału seniorów w życiu publicznym województwa warmińsko-mazurskiego*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
14. *Ocena zasobów pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego za 2017 rok i 2018 rok*. Olsztyn: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
15. Peterson, P.G. (1999). *Grey Down. How the Coming Age Wave will Transform America – and the World*. New York: Random House.
16. *Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach. Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009-2013* (2008). Olsztyn: Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.
17. *Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020* (2013). Olsztyn: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego (FOSA).
18. *Raport z monitoringu wdrażania w latach 2015-2016 programu Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020* (2017). Olsztyn: Biuro ds. pomocy i integracji społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Pobrane z: https://www.warmia.mazury.pl/images/Departamenty/Regionalny_Osrodek_Pomocy_Spolecznej/1-rozne/Raport_polityka_senioralna_2015_2016.pdf. (data dostępu: 22.08.2019)
19. Rudnicka, M., Surdej, A. (2013). *Gospodarka senioralna. Nowy sektor gospodarki narodowej w Polsce*. Warszawa: Wyd. Centrum im. Adama Smitha.
20. Stańczak, J., Szałtys, D. (2016). Sytuacja demograficzna Polski na tle Europy, W: J. Hrynkiewicz, A. Potrykowska (red.), *Perspektywy demograficzne jako wyzwanie dla polityki ludnościowej Polski* (s. 49). Warszawa: Rządowa Rada Ludności.
21. *Sytuacja demograficzna województwa warmińsko-mazurskiego w 2017 r.* (2018). Olsztyn: Urząd Statystyczny.
22. *The Silver Economy – final report* (2018), Publications Office of the European Union, Luxemburg.

23. Tracz-Dral, J. (2018). *Starzenie się ludności w Unii Europejskiej – stan obecny i prognoza. Opracowania tematyczne OT-662*. Warszawa: Kancelaria Senatu Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji.
24. *Trwanie życia w Polsce w 2013 r.* (2014). GUS.
25. Walkowska, W. (2017). *Starzenie się społeczeństw – problem demograficzny czy wezwanie współczesności?*. Pobrane z: <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/starzenie-sie-spoleczenstw-problem-demograficzny-czy-wyzwanie-wspolczesnosci>
26. Zalega, T (2016). *Segment osób w wieku 65+ w Polsce. Jakość życia – Konsumpcja – Zachowania konsumenckie*. Warszawa: Wyd. Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
27. *Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020*. Załącznik do uchwały nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 118).
28. Zielińska-Szczepkowska, J., Żróbek-Różańska, A. (2014). Aktywność władz samorządowych w obliczu zmian demograficznych kształtujących sektor turystyczny. Przykład województwa warmińsko-mazurskiego. Uniwersytet Szczeciński: *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, nr 37, t. 3, 315-323.
29. www 1. <http://gazetaolsztynska.pl/531586,Coraz-mniej-nas-na-Warmii-i-Mazurach.htm> (data dostępu: 13.08.2019).
30. www. 2. <http://2012.seniorgames.pl/31,ZawodySportowe-Warmia-Mazury-Senior-Games-2012.html> (data dostępu: 22.08.2019)